

MAGYARORSZÁG GAZDASÁGI, TÁRSADALMI ÉS KATONAI KAPCSOLATAI ANGOLÁVAL

Tokai Attila

Absztrakt:

A tanulmány célja, hogy áttekintést nyújtson Angola és Magyarország 1970-es és 80-as évekbeli gazdasági, társadalmi és katonai kapcsolatairól. Az ország 400 év portugál gyarmati uralom után 1975-ben vált függetlenné, államépítéséhez a keleti blokk szakmai segítségét kérte. Magyarország támogatta a fejlődő világ országait szakértőkkel, segélyekkel és kölcsönökkel, Angola esetében főleg a gazdasági és a hadseregek közötti kooperációra fordítottak figyelmet; de a propaganda számára fontos volt az állampártok és társadalmi szervezetek közötti kapcsolat is. Jelen tanulmány levéltári források, a korabeli napisajtó, illetve egykori szakértőkkel készült interjúk alapján nyújt betekintést az angolai–magyar kapcsolatok történetébe.

Kulcsszavak: angolai–magyar kapcsolatok, gazdasági kooperáció, MPLA, társadalmi szervezetek, katonai együttműködés

Abstract:

The aim of the study is to provide an overview of the economic, social and military relations between Angola and Hungary in the 1970s and 1980s. The country became independent in 1975 after 400 years of Portuguese colonial rule, and requested professional assistance from the Eastern bloc for its state-building. Hungary supported the countries of the developing world with experts, aid and loans, and in the case of Angola, attention was mainly paid to economic and military cooperation; but the relationship between state parties and social organizations was also important for propaganda. This study provides an insight into the history of Angolan-Hungarian relations based on archival sources, contemporary daily newspapers and interviews with former experts.

Keywords: Angolan–Hungarian relations, economic cooperation, MPLA, civil society organizations, military cooperation

Bevezetés

A szovjet blokk részeként Magyarország is részévé vált a globális kereskedelmi hálózatoknak. Hogyan tudott egy kelet-közép-európai or-

szág nyitni a frissen függetlenné vált Angola felé, hogy új piacokat szerezzen termékeinek, és az ideológiaexport révén a marxizmus–leninizmust is terjessze? Hasonló motiváció figyelhető meg a keleti blokk más országaiban is (Bulgária, Csehszlovákia, Kelet-Németország, Lengyelország, Jugoszlávia) az 1970-es és 80-as években. Az egyetlen magyar nyelvű monográfia az angolai–magyar kapcsolatok történetéről Apáti Sándor *Angola: múlt, jelen, jövő*¹ című munkája. Árgyelán Sándor doktori disszertációjának címe: *A szocialista orientáció kialakulása a volt portugál gyarmatokon, különös tekintettel az Angolai Népi Köztársaságra*.² Maász Nándorné szakdolgozatát a függetlenné váló Angola problémáiról írta, melynek címe *A gyarmati sorból szabadult Angola fejlődési problémái*.³ Az újabb szakirodalmat mindössze Hegedűs Éva publikációja, *Angola és Magyarország kétoldalú kapcsolatai 1975 és 1993 között*,⁴ illetve saját angol nyelvű írásom, *Hungarian Technology Export to Angola through 'Socialist Solidarity'*⁵ képezik.

Angola útja függetlenséghez

Angolában 1975-re 600 ezer főre emelkedett a portugál lakosok száma.⁶ 1951-ben minden gyarmatot „tengerentúli megyévé” neveztek át, de a lényegen ez nem sokat változtatott.⁷ A gazdasági életben az angol, francia és amerikai befektetések domináltak, de fennmaradt a kényszmunka intézménye is.⁸ A repülőjáratok száma nőtt, és szakembergárda érkezett a fejlesztési tervek realizálására.⁹ A gyémántkitermelés az amerikai érdekeltségű *Companhia de Diamantes de Angola (DIAMANG)*

¹ Apáti Sándor (1981): *Angola: múlt, jelen, jövő*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

² Árgyelán Sándor (1983): *A szocialista orientáció kialakulása a volt portugál gyarmatokon, különös tekintettel az Angolai Népi Köztársaságra*. Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Főiskolája, Budapest.

³ Maász Nándorné (1979): *A gyarmati sorból felszabadult Angola fejlődési problémái*. (Szakdolgozat.) Debreceni Tanítóképző Főiskola, Debrecen.

⁴ Hegedűs Éva (2008): *Angola és Magyarország kétoldalú kapcsolatai 1975 és 1993 között*. *Kül-Világ*, 5. évf. 1. sz. 29–47.

⁵ Tokai Attila: *Hungarian Technology Export to Angola through 'Socialist Solidarity'*. *Journal of Central and Eastern European African Studies*, 3. évf. 4. sz. 178–202. <https://doi.org/10.59569/jceas.2023.3.4.225> (letöltés dátuma: 2025. 05. 15.)

⁶ Árkus István (1984): *Forró kontinens forró évei*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest. 155.

⁷ Futó József (1965): *Afrika*. TIT Gondolat Kiadó, Budapest. 272.

⁸ Salgó László – Balogh András (1980): *A gyarmati rendszer története 1870–1955*. Kossuth Kiadó, Budapest. 271. Angolában és Mozambikban még az 1960-as évek elején is a kényszmunka adta a gazdasági élet alapját. Egy 1899-es törvény ugyanis minden 14 és 60 év közötti afrikai számára kötelezővé tette évente a hat hónap munkát és az adózást. Aki ezt nem tudta igazolni, elvitték kényszmunkára. Erről bővebben Makai György (1961): *Portugál Afrika, a rabszolgák földje*. Kossuth Kiadó, Budapest. 103.

⁹ Búr Gábor (2011): *Afrika-történeti tanulmányok*. Mundus Novus Kft., Budapest. 53.

nevű vállalat kezében volt, a szénbányászatban pedig az angol *Angola Coal Co.* társaság rendelkezett koncesszióval. Rajtuk kívül a *Concessiones de Petróleo de Angola*, illetve a *Companhia de Petróleo de Angola* folytatott kőolajkutatókat.¹⁰ Illegálisan megalakultak az első angolai pártok. 1956-ban létrejött az Angolai Népi Felszabadítási Mozgalom (*Movimento Popular de Libertação de Angola – MPLA*).¹¹ 1959 második felében megalakult a Portugál Gyarmatok Nemzeti Felszabadításának Forradalmi Afrikai Frontja (*FRAIN*).¹² 1959-ben a portugál titkosrendőrség, a PIDE több forradalmárt bebörtönzött, így került sor az ún. „ötvenek perére. Az 1960-as „Afrika éve” 17 ország függetlenné válásával újrarajzolta a kontinens térképét, de Portugália nem hallotta meg az idők szavát.¹³ A bakongo törzs szeparatista mozgalma is megerősödött Holden Roberto vezetésével,¹⁴ akik Észak-Angola területén hajtottak végre véres leszámolásokat. 1961-ben kb. 1000 portugált és 30 ezer afrikait mészároltak le.¹⁵ Az MPLA ereje és létszáma viszont, miután több más szervezet is csatlakozott hozzá, folyamatosan nőtt, és 1961. február 4-én a luandai börtön elleni váratlan támadással megindította a fegyveres ellenállást. A függetlenségi harc vezetője a Lisszaboni Egyetemen orvosi végzettséget szerző Agostinho Neto lett.¹⁶ A következő két nap alatt 3000 embert végeztek ki Luandában a portugál hatóságok, a Baixo de Cassanje-i mészárlásban pedig további 5000 felkelőt lőttek agyon.¹⁷ 1961-ben az indiai hadsereg elfoglalta a Portugál Indiai Állam központját, Goát, ami lerombolta a portugál kolonializmus legyőzhetetlenségének mítoszát, és jelentős befolyást gyakorolt az angolai küzdelmekre is. Az indiai kormány az Indiai Afrika Tanács keretében 1961. október 20. és 23. között tárgyalásokat kezdett az MPLA és a CONP képviselőivel, akik katonai

¹⁰ Sík Endre (1964): *Fekete-Afrika története*. 2. köt. Akadémiai Kiadó, Budapest. 315.

¹¹ Gulyás András (ford.) (1978): *Az Angolai Népi Felszabadítási Mozgalom (MPLA) I. kongresszusa: 1977. December 4–10*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 7.

¹² Makai György: i. m. 143–144.

¹³ Búr Gábor (2020): Angola. In: Marsai Viktor – Nagyné Rózsa Erzsébet (szerk.): *Magyarország és Afrika 2018–2025*. Dialóg Campus, Budapest. 169–181. 173.

¹⁴ Burchett, Wilfred (1978): *Dél-Afrika felkel*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 60–61.

¹⁵ Ehnmark, Anders – Wastberg, Per (1963): *Angola and Mozambique: The case against Portugal*. Roy Publishers, New York. 18.

¹⁶ Árkus István: i. m. 162. Agostinho Neto, egy mbundu törzsbeli metodista lelkész fia, 1922. szeptember 17-én született, a luandai Liceu Salvador Correiaiban végezte középiskolai tanulmányait. Ralph E. Dodge amerikai metodista püspök személyi titkára volt, majd a lisszaboni és a Coimbrai Egyetemen orvosnak tanult. Bekapcsolódott a Salazar-ellenes harcokba, ezért 1952-ben letartóztatták és 1957 júliusáig rendőri felügyelet alatt tartották. 1958-ban diplomázott, majd 1959-ben portugál feleségével visszatért Angolába. Bővebben: Sugár András (1978): *Angolai tükrök*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 37.

¹⁷ Humbaraci, Arslan – Muchnik, Nicole (1974): *Portugal's African Wars: Angola, Guinea Bissau, Mozambique*. The Third Press, New York. 119.

segítséget kértek, de ezt a pénzügyminiszter elutasította. Nehru azonban nyilatkozatában kiállt az afrikai szabadságharcosok mellett.¹⁸ 1962-ben került sor az MPLA I. országos értekezletére, 1964-ben pedig a cabindai exklávéban is megindultak a fegyveres harcok.¹⁹ 1972. december 3-án a két felszabadító szervezet, az MPLA és az FNLA vezetői megállapodást kötöttek a harc közös folytatására.²⁰ A szegfűk forradalma Portugáliában 1974. április 24-én éjszaka kezdődött, és másnap vér nélküli győzelmet aratott.²¹ A gyarmatok függetlenségének elismerése lett az egyetlen módja a portugálok számára, hogy lezárják a gyarmati háborút.²² Az FNLA, az MPLA és az UNITA vezetői 1975. január 15-én Alvorban beleegyeztek, hogy az átmeneti időszak után választáson döntenek el, hogy melyik párt vezesse majd az országot.²³

1975. november 11-én vált függetlenné az Angolai Népi Köztársaság, első elnöke dr. Agostinho Neto, vezető ereje pedig az MPLA–Munkapárt lett.²⁴ A függetlenségi háború után a három felszabadító mozgalom a saját fennhatósága alatt akarta egyesíteni az országot,²⁵ ezért a lakosság hatalmas veszteségeket szenvedett, és kisebb megszakításokkal egészen 40 éven át folytak a harcok.²⁶ 1977 májusában lázadás tört ki a fővárosban Nito Alves vezetésével; megölték a központi bizottság több tagját, de a hadsereg néhány óra múlva felszámolta a megmozdulást.²⁷

A szocialista orientációval párhuzamosan felgyorsult az MPLA párttá alakulásának folyamata, a tagság gerincét elsősorban a szervezethez tartozókkal rendelkezők alkották.²⁸ Kuba internacionalista katonai segítségnyújtása révén 1977 végére a becslések szerint 12–15 000 fős kubai haderő állomásozott Angolában.²⁹ A gazdasági teljesítményre az 500

¹⁸ Ehnmark, Anders – Wastberg, Per: i. m. 85.

¹⁹ Gulyás András: i. m. 10–11.

²⁰ Ignatyev, Oleg – Máté György (1974): *Szabadságharcosok között Afrikában*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 26.

²¹ Szilágyi István (2009): *Európa és a mediterrán világ*. Áron Kiadó, Budapest. 121.

²² Davidson, Basil (1983): *Portugál gyarmatok – felszabadított nemzetek*. Magvető Kiadó, Budapest. 8.

²³ Weigert, Stephen (2011): *Angola – a modern military history, 1961–2002*. Palgrave Macmillan, New York. 56. <https://doi.org/10.1057/9780230337831> (letöltés dátuma: 2025. 06. 08.).

²⁴ Gál Tamás (1983): *Mit kell tudni Trópusi Afrikáról?* Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 113.

²⁵ Birmingham, David (2015): *A short history of modern Angola*. Oxford University Press, Oxford. 83. <https://doi.org/10.1017/asr.2016.98> (letöltés dátuma: 2025. 06. 10.).

²⁶ Búr Gábor (2020): i. m. 169.

²⁷ Maász Imréné: i. m. 19.

²⁸ Somogyi Ferenc (1981): A szocialista orientációjú fejlődés Fekete-Afrikában. *Külpolitika*, 8. évf. 2. sz. 88.

²⁹ George, Edward (2005): *The Cuban Intervention in Angola, 1965–1991: From Che Guevara to Cuito Cuanavale*. Frank Cass, London – New York. 120. <https://doi.org/10.4324/9780203009246> (letöltés dátuma: 2025. 06. 10.).

000 portugál telepes távozása negatívan hatott; a mezőgazdaság 1980-ban az 1973. évi termelési szint mindössze hét százalékát tudta produkálni.³⁰ Bár Angola a szocialista utat választotta, 1979-re nemcsak hogy eltörölték a külföldi befektetések tilalmát, hanem inkább bátorították a nemzetközi tőkebeáramlást. Az olajbányászat lett az egyetlen sikeres exportágazat.³¹ Az északi, partközeli részen fekvő fennsíkon (*Planalto*) kiemelkedő kávétermelés folyt. A partvidék halban gazdag, a halászat ennek ellenére mégsem fejlődött számottevően. Cabinda exklávé Angola egyetlen őserdő borította területe, erre alapozva jelentős nyersfakitermelés zajlott.³² A hazai élelmiszeripar, textilipar, cementgyártás és gépgyártás színvonala viszont a folyamatos háborúk miatt rendkívül alacsony volt.³³ Kőolajkitermelés főleg Cabinda exklávé területén folyt, a zaire-i határnál a Kasai folyó mentén gyémántot bányásztak, a déli országrész pedig hatalmas vasérclelőhelyeket rejtett. Benguela kikötője a halászflojtjáról, a déli parton fekvő kikötőváros, Moçâmedes pedig vasérc kiviteléről és halászati exportjáról volt híres.³⁴ Angolában ekkor kialakult az ún. „párhuzamos piac,” amely kb. 1984–85-ig dominálta a gazdaságot.³⁵ Az 1 USD = 30 kwanza hivatalos valutaárfolyam mellett az ún. „paralel piac” árfolyama 1 USD = 1200 kwanza körül mozgott, és a pénz helyét egyre inkább a „fogyasztásicikk-valuták” (sör, szappan, élelmiszerkonzervek, cigaretta stb.) foglalták el.³⁶

Az angolai–magyar államközi kapcsolatok kezdetei

Magyarország 1955. december 20-án a nemzetközi enyhülés révén válhatott az ENSZ tagjává, de 1963-ig napirenden tartották az ún. „magyarkérdést,” ami gátolta a nemzetközi kapcsolatok kiépítését. Kádár János szovjet beleegyezéssel amnesztiát hirdetett, U Thant ENSZ-főtitkár Budapestre érkezett, s végül 1962. december 20-án a magyar ügy lekerült az ENSZ napirendjéről.³⁷ A Szovjetunióval való viszonyban Buda-

³⁰ Gál Tamás: i. m. 113–114.

³¹ Black, Richard (1992): *Angola*. Clio Press, Oxford – Santa Barbara – Denver. 20.

³² Probáld Ferenc – Szegedi Nándor (1983): *Afrika és a Közel-Kelet gazdaságföldrajza*. Tankönyvkiadó, Budapest. 60–61.

³³ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) Angola gazdasági helyzete (1985) MSZMP KB Külügyi Bizottság iratai M-KS 288. f. 32/1985 12. ö.e. Angola 1985/B 138.

³⁴ Probáld Ferenc – Szegedi Nándor: i. m. 61–62.

³⁵ Frigyes Ervin (1999): Candonga – a túlélés piaca. *Statistikai Szemle*, 77. évf. 12. sz. 985.

³⁶ MNL OL Angola gazdasági helyzete (1985) MSZMP KB Külügyi Bizottság iratai M-KS 288. f. 32/1985 12. ö.e. Angola 1985/B 139.

³⁷ Király Béla (2006): A kortárs történész vallomása: a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956–1963. In: Békés Csaba – Kecskés D. Gusztáv (szerk.): *A forradalom és a magyar*

pest lojális partnernek bizonyult, a gazdasági kapcsolatok fejlesztése érdekében a külpolitikát konfliktuskerülés és rugalmasság jellemezte.³⁸ A Kádár-rendszer alkalmazkodott a szovjet irányvonalhoz, és nyitott a fejlődő világ felé is, hogy a magyar termékek számára piacokat szerezzen.³⁹ A gyarmati sorból kilépő afrikai kontinens kedvelt téma lett, irodalmi alkotások tömege jelent meg hazánkban. 1961-ben kiadták az *Ébredő Afrika* című verseskötetet, ezenkívül az *Új Írás*, a *Hét* és más folyóiratok hasábjain is közöltek a témában illusztrációkat.⁴⁰ A gyarmati háborút imperialistának bélyegezték, a korszak újságírói (Makai György, Kalmár György) pedig jelentős szerepet játszott ezen narratíva közvetítésében.⁴¹ 1962-ben megalapították a tudományos-technológiai kooperációért felelős és a Külkereskedelmi Minisztérium alá tartozó TESCO Nemzetközi Műszaki és Tudományos Együttműködési és Kereskedelmi Irodát.⁴²

Az első kapcsolatfelvétel az 1960-as években, még a függetlenségi harcok időszakában indult meg az MPLA és az MSZMP között. Rendszeressé vált a gyógykezelésre érkező sebesültek ellátása, katonai segítség-szállítmányok küldése, illetve ösztöndíjasok képzése. 1967. februárjában érkezett az MPLA első delegációja a Magyar Szolidaritási Bizottság meghívására, két évvel később már maga Agostinho Neto látogatott Budapestre. 1973. február 10-én héttagú angolai küldöttség érkezett, amely hivatalosan felvette a kapcsolatot az MSZMP KB-vel. A Szolidaritási Bizottság egyértelművé tette, hogy az MPLA-t tekinti az ország egyetlen törvényes képviselőjének.⁴³ 1975. november 12-én Magyarország az elsőik között ismerte el az új állam függetlenségét, és kijelentette, hogy kész a diplomáciai kapcsolatok felvételére. Puja Frigyes külügyminiszter többször tett baráti látogatást Luandában, végül a diplomáciai kapcsolatfelvételre 1975. december 23-án került sor.⁴⁴ Sokszor az angolai bürokratizmus útvesztői, illetve az államigazgatás szervezetlensége miatt haladt lassan az együttműködés.⁴⁵ 1976 februárjában Nagy Richárd, az MSZMP KB tagja vezetésével szolidaritási küldöttség érkezett hazánkba; áp-

kérdés az ENSZ-ben, 1956–1963. Tanulmányok, dokumentumok és kronológia. Magyar ENSZ Társaság, Budapest. 37–49, 47–48.

³⁸ Békés Csaba (2019): *Enyhülés és emancipáció.* Osiris Kiadó, Budapest. 193.

³⁹ Hegedüs Éva: i. m. 5–6.

⁴⁰ Apor Péter (2022): 1960 – Az „Afrika-év”: A dekolonizáció recepciója Magyarországon. In: Laczó Ferenc – Varga Bálint (szerk.): *Magyarország globális története 1869–2022.* Corvina Könyvkiadó, Budapest. 289–292. 291.

⁴¹ Uo. 291.

⁴² Tarrósy István – Morenth Péter (2013): Global Opening for Hungary: a New Beginning for Hungarian Africa Policy? *African Studies Quarterly*, 14. évf. 1–2. sz. 78. <https://doi.org/10.32473/asq.14.1%20&%202> (letöltés dátuma: 2025. 05. 21.).

⁴³ Apáti Sándor: i. m. 219–220.

⁴⁴ Hegedüs Éva: i. m. 6.

⁴⁵ Uo. 8.

rilis 28-án pedig megkezdte működését a magyar diplomáciai képviselő Árgyelán Sándor rendkívüli és meghatalmazott nagykövet vezetésével.

Nagykövet neve	Hivatali ideje
Árgyelán Sándor	1977–1980
Kolesza Sándor	1980–1983
Gulyás András	1983–1987
Németh József	1987–1991
Tóth Gábor	1991–1993

1. sz. táblázat. Angolába akkreditált magyar nagykövetek. (Forrás: Hegedűs Éva (2008): *Angola és Magyarország kétoldali kapcsolatai 1975 és 1993 között*. *Kül-Világ*, 5. évf. 1. sz. 6.)

1977. december 4. és 10. között zajlott az MPLA–Munkapárt élcsapatpárttá alakuló kongresszusa Luandában, amelyen Aczél György MSZMP PB-tag, miniszterelnök-helyettes vezetésével magyar delegáció is tiszteletét tette. 1979 januárjában aláírták a magyar párt és az MPLA–Munkapárt közötti együttműködési megállapodást, majd márciusban az MSZMP KB meghívására rövid baráti látogatásra hazánkba érkezett Lucio Lara MPLA PB-tag, akit fogadott Németh Károly titkár.⁴⁶ Májusban maga az angolai külügyminiszter, Paulo Teixeira Jorge látogatott Budapestre, hogy aláírja a magyar–angolai kulturális egyezményt. Szeptember 17-én a váratlanul elhunyt első elnök, Agostinho Neto temetésére nagyobb létszámú magyar párt- és kormányküldöttség érkezett Kato-
na Imre, az Elnöki Tanács titkára vezetésével.⁴⁷

A gazdasági kooperáció kiteljesedése az 1970-es és 80-as években

Angola exportjödelmének 80 százalékát a függetlenség elnyerése előtt mindössze öt termék – kőolaj, kávé, gyémánt, vasérc és halliszt – adta; az importba pedig gépek, textil, gyógyszer-alapanyag, alumínium és villanymotor tartoztak.⁴⁸ 1977-ben még jelentős tételt tett ki a kávévásárlás (kb. 7500 tonnát), egy év múlva viszont Magyarország már kőolajat, ipari gyémántot, szizált és hallisztet importált.⁴⁹ 1977 májusában a Külkereskedelmi Minisztérium a nagykövetség egyik melléképületében kereskedelmi kirendeltséget hozott létre; amely Gulyás András egykori nagykövet emlékei szerint mindössze egyetlen asztallal, írógéppel, ládával és telefonnal volt felszerelve.⁵⁰ Másik interjúalanyom, Tóth

⁴⁶ Apáti Sándor: i. m. 220–221.

⁴⁷ Uo. 223.

⁴⁸ Angola külgazdasági kapcsolatai I. *Világ gazdaság*, 9. évf. 73. sz. 1977. április 19. 16.

⁴⁹ Apáti Sándor: i. m. 226.

⁵⁰ Hegedűs Éva: i. m. 18.; Interjú Gulyás András nagykövettel, 2024. április 15.

Géza mérnök elmesélte, hogy pár év múlva már egy luandai luxuslakásban működött a kereskedelmi tanácsos irodája.⁵¹

1977 júliusában TESCO iroda nyílt az angolai fővárosban,⁵² szeptemberben pedig a két ország hivatalosan is kereskedelmi megállapodást kötött a legnagyobb kedvezményes elbánásra. Emellett a felek megállapodtak egy gazdasági vegyes bizottság létrehozásáról, illetve a szabad devizában történő elszámolásról.⁵³ Műszaki-tudományos együttműködési egyezmény is született a Közlekedési Minisztériummal, az Egészségügyi Minisztériummal, illetve az Ipar- és Energiaügyi Minisztériummal.⁵⁴ Angola fejlődése nem volt egyenletes, ezért Magyarország számára állandóan változtak a kínálkozó üzleti lehetőségek.⁵⁵ A Banco Nacional de Angola és a Magyar Nemzeti Bank között 1978 óta állt fenn közvetlen számlakapcsolat. A külkereskedelmi ügyleteknél az MNB a magyar vállalatok céghiteleit refinanszírozta, elősegítve a forgalom növekedését.⁵⁶ Az Angolai Nemzeti Banknak 1981 szeptemberéig sikerült fedeznie az MNB-nél lévő számláját, de tartozás miatt 1982 februárjában a Külkereskedelmi Minisztérium leállította a szállításokat. Angolát a magyar pénzügyi szervek hitelmegítélés szempontjából az ún. „C” kategóriába sorolták, ami azt jelentette, hogy egyedileg kellett minden tételt ellenőrizni. Luanda többször kért adósságátütemezést, így lassan sikerült újraindítani a törlesztéseket.⁵⁷ A pénzügyi vezetés 1982-ben 15 millió dollár értékű bankhitelre kötött megállapodást az Angolai Nemzeti Bankkal, ezzel lehetővé vált különböző beruházási javak és fogyasztási cikkek hitelben történő vásárlása.⁵⁸ Budapesten került sor 1980. januárjában a Magyar–Angolai Gazdasági Együttműködési Vegyes Kormánybizottság első ülészakára, melyen megállapodás született az öntözési és vízgazdálkodási, halászati, vasúti, konzervgyári, hűtőipari, építőipari és alumíniumipari együttműködésben rejlő potenciál tanulmányozására.⁵⁹

1981 októberében az angolai államelnök konkrét tárgyalásokat folytatott az együttműködésről Budapesten. Gazdasági jegyzőkönyvet írtak alá, amely kormányhittel nyújtását, valamint egy 150 millió dollár értékű

⁵¹ Interjú Tóth Géza mérnökkel, 2023. augusztus 16.

⁵² Apáti Sándor: i. m. 224.; 229.

⁵³ Hegedűs Éva: i. m. 18.

⁵⁴ Apáti Sándor: i. m. 225.

⁵⁵ Hoós János (1985): Külgazdaságunk fejlődése és annak néhány külpolitikai összefüggése. *Külpolitika*, 12. évf. 4. sz. 23.

⁵⁶ MNL OL Tájékoztató a magyar–angolai belügyi kapcsolatokról (1985) MSZMP KB Külügyi Bizottság iratai M-KS 288. f. 32/1985/12. ő.e. 1985/A Angola 58.

⁵⁷ Hegedűs Éva: i. m. 22–23.

⁵⁸ MNL OL Tájékoztató a magyar–angolai belügyi kapcsolatokról (1985) MSZMP KB Külügyi Bizottság iratai M-KS 288. f. 32/1985/12. ő.e. 1985/A Angola 58.

⁵⁹ Apáti Sándor: i. m. 231.

bankhitelt tartalmazott. A tárgyalások során a két mezőgazdasági minisztérium közötti együttműködést is sikerült tető alá hozni; majd 1985 szeptemberében Losonczy Pál angolai látogatásán bejelentette, hogy a decemberben lejáró bankhitelt egy évvel meghosszabbítja Luanda gazdasági nehézségei miatt.⁶⁰ 1979-ben a MOGÜRT Vállalat összesen 9000 autóbusz angolai összeszerelésére kötött 10 évre szóló szerződést.⁶¹ 1984 végén a MOGÜRT 4,2 millió dolláros engedélyt kapott a bankhitelben történő részegységek és javítóberendezések szállítására, a BUDAVOX pedig folyamatosan exportált híradástechnikai eszközöket.⁶²

A Magyar Nemzeti Bank próbálta fékezni a vállalatok exportját, mert attól félt, hogy a cég-, illetve bankhiteleket Angola hosszabb távon nem fogja tudni teljesíteni.⁶³ 1983-ban Luanda fizetésképtelenséget jelentett be, ezért Dos Santos elnök 1983 szeptemberében levélben kérte Kádár Jánost, hogy küldjön egy magyar szakértői küldöttséget az ország pénzügyi politikájának tanulmányozására.⁶⁴ 1984 tavaszán a Minisztertanács megbízásából háromtagú delegáció érkezett három hónapos tanulmányútra.⁶⁵ Gulyás András egykori nagykövet a vele készített interjúmban elmesélte, hogy az angolai vezetés óvatosan szabadulni próbált a kubai tanácsadók által szorgalmazott szigorú tervgazdasági modellettől. Alternatívaként a magyar „új gazdasági mechanizmus” tanulmányozása tűnt a legcélszerűbbnek, és a magyar tanácsadás eredményei – elhamarkodott pénzreform elkerülése, óvatos piacositás stb. – máig fontos referenciát jelentenek.⁶⁶

1984 és 1990 között dr. Tallós György nyugalmazott MNB-elnök-helyettes vezetésével Luandában és Budapesten is tartottak angolai pénzügyi szakemberek számára konzultációt. Ezeket devizagazdálkodási, bankszervezeti, költségvetési és külkereskedelmi dokumentumokat is véleményeztek. 1984 márciusában a Gazdasági Bizottság felhatalmazása alapján a Magyar Nemzeti Bank tárgyalta a Banco Nacional de Angolával a tartozások átütemezéséről, így a 10,3 millió dolláros tartozásból 9,3 millió dollárra adtak 24 hónapos fizetési halasztást.⁶⁷ A 10.005/1984

⁶⁰ MNL OL Együttműködés feltételei (1988) MSZMP KB Külügyi Bizottság iratai M-KS 288. f. 32/1988/29. ő.e. 1988/A Angola 60.

⁶¹ MNL OL Gazdasági kapcsolatok (1985) MSZMP KB Külügyi Bizottság iratai M-KS 288. f. 32/1985 12. ő.e Angola 1985/B 181.

⁶² Uo. 142.

⁶³ Hegedűs Éva: i. m. 19.

⁶⁴ MNL OL Tájékoztató a magyar–angolai belügyi kapcsolatokról (1985) MSZMP KB Külügyi Bizottság iratai M-KS 288. f. 32/1985/12. ő.e. 1985/A Angola 53.

⁶⁵ MNL OL Tájékoztató az Angolai Népi Köztársaság elnöke kérésére 1984–85. években megtartott gazdasági–pénzügyi szaktanácsadásról (1985) MSZMP KB Külügyi Bizottság iratai M-KS 288. f. 32/1985/12. ő.e. 1985/A Angola 131.

⁶⁶ Interjú Gulyás András nagykövettel, 2024. április 15.

⁶⁷ MNL OL Tájékoztató az Angolai Népi Köztársaság elnöke kérésére 1984–85. évek-

sz. GB. határozat szerint csak olyan összeg erejéig engedélyezték a szállításokat, amekkora értékben Luanda kifizette tartozásait. Az angolai fél 1984-ben 6,2 millió dollárt törlesztett, így ismét lehetővé váltak a hitelben történő szállítások. 1984 szeptemberében José Eduardo dos Santos elnök újabb levélben kérte Kádár Jánost egy szélesebb körű szakértői csoport munkájára, amely segítené az MPLA–Munkapárt 1984 decemberére összehívott I. Országos Pártkonferenciája gazdaságpolitikai dokumentumainak előkészítését. Az 1984. októbertől decemberig tartó időszakban dr. Tallós György vezetésével hat magyar szakértő dolgozott Luandában, akik konzultációk során kidolgozták a „Beszámoló az MPLA–Munkapárt I. Országos Konferenciája számára”, illetve az „Angola gazdaságpolitikájának meghatározói és gazdaságirányításának fő módszerei 1986–1990” című alapidokumentumokat.⁶⁸

Gulyás András nagykövet elmondása szerint az MPLA–Munkapárt kongresszusán bírálták a munkásarisztokrácia” kialakulását. „A hiánygazdaság és a feketepiac körülményei miatt ezek a jobb helyzetű munkások ugyanis a sörgyárakban és konfekció-üzemekben [...] természetben (láda sörök, ingek, nadrágok stb.) kapták juttatásaik egy részét. Nem jártak rosszabbul a faipari üzemekben dolgozók [sem], akiknek járandóságai közt koporsók (!) is voltak, amelyeket szintén jól értékesíthettek a Candonga [feketepiac] árusainál.”⁶⁹

Az 1980-as években a magyar gazdaság is kezdett recesszióba sülyedni, ezért inkább szolidaritási nyilatkozatokkal, gyógykezelési lehetőségekkel, illetve ösztöndíjak nyújtásával szerettek volna hozzájárulni az államközi kapcsolatok fejlődéséhez. Hasznosnak vélték a nemzetközi segélyezési rendszerhez való kapcsolódást, ahol esetleg harmadik fél finanszírozásával kivitelezői vagy tanácsadó-szakértői feladatokat láthatna el Magyarország. 1986-ban a TESCO bezárta mozambiki irodáját, és nem történt több szakértői csoport küldése sem. Angola szintén csökkenteni akarta a szakértők számát, mert komoly kiadást jelentett, és sokszor nem tudtak valódi munkát kínálni a termelés leállása miatt.⁷⁰

1985 januárjában az angolai elnök újabb levelet írt Kádár Jánosnak, hogy a II. Pártkongresszus ágazati anyagai előkészítésében ismét magyar szakértők segítségét kérje. Júniusban öttagú delegáció számára tartottak konzultációt Budapesten, október–novemberben pedig már Angolában dolgozott a bizottság. A dr. Tallós György vezette szakértők tevékeny-

ben megtartott gazdasági-pénzügyi szaktanácsadásról (1985) MSZMP KB Külügyi Bizottság iratai M-KS 288. f. 32/1985/12. ő.e. 1985/A Angola 59.

⁶⁸ MNL OL Tájékoztató az Angolai Népi Köztársaság elnöke kérésére 1984–85. években megtartott gazdasági-pénzügyi szaktanácsadásról (1985) MSZMP KB Külügyi Bizottság iratai M-KS 288. f. 32/1985/12. ő.e. 1985/A Angola 53.

⁶⁹ Interjú Gulyás András nagykövettel, 2024. április 15.

⁷⁰ Hegedűs Éva: i. m. 23.

sége révén a Központi Bizottság először foglalkozott átfogóan, tudatos összefüggésekbe ágyazva gazdasági kérdésekkel, és készített makroökonomiai számításokat. Az Országos Vezetőképző Központ szervezésében 1985 tavaszán a magyar gazdaságpolitika elvi kérdéseivel foglalkozó tanfolyamra került sor Budapesten tizenhat, közgazdász végzettségű angolai párt- és állami káder részére, élükön a Központi Bizottság Gazdaságpolitikai Osztályának vezetőjével.⁷¹

	1985	1986	1987	1988
Céghitel	1978,5	1287,7	40,4	–
Bankhitel	623,1	588,2	553,8	518,6
Átütemezés	4644	2322	–	518,6
Összesen	7245,6	4197	594,2	518,6

2. sz. táblázat. Magyar kintlévőségek lejárat szerinti bontásban 1985–1988 (1000 USD).

(Forrás: *A Magyar Népköztársaság és Angola közötti fizetési helyzet (1988) MSZMP KB Külügyi Bizottság iratai MNL OL M-KS 288. f. 32/1988/29. ó.e. 147.*)

1987. május 23-tól június 6-ig dr. Bódy László, a Magyar Nemzeti Bank elnökhelyettese vezetésével folyt konzultáció Luandában a gazdasági szanalási terv előkészítéséről. Az év őszén dr. Tallós György folytatta helyszíni tanácsadását, novemberben pedig hat bankszakember érkezett három hónapos, illetve nyolchetes továbbképzésre. Két későbbi pénzügyminiszter –Kupa Mihály és Bokros Lajos –, illetve Bódy László is nagy szerepet vállalt a reformprogram kidolgozásában. 1988. március 11-én az angolai tervminiszter kérésére gazdasági vezetőknek tartott előadást dr. Tallós György a tanácsadás négy évének tapasztalatairól. Luanda tudomásul vette, hogy nagyobb számú magyar szakértőre ezután már nem számíthat, de továbbra is szorgalmazta bankszakemberek eseti kiküldését. Az ENSZ angolai képviselőjének ideiglenes vezetője, Otto Denes, magyar nemzetiségű jugoszláv állampolgár felhívta a figyelmet a többféle segélyprogramra, melyekben magyar vállalatok is részt vehetnének. Az utolsó megbeszélésre Budapesten került sor 1989-ben, amikor az angolai fél már nem készítette elő a megbeszélte gazdasági dokumentumokat, jelezve, hogy be szeretné fejezni az együttműködést.⁷²

⁷¹ MNL OL Tájékoztató a magyar–angolai belügyi kapcsolatokról (1985) MSZMP KB Külügyi Bizottság iratai M-KS 288. f. 32/1985/12. ó.e. 1985/A Angola 54–56.

⁷² MNL OL Pénzügyi együttműködés (1988) MSZMP KB Külügyi Bizottság iratai M-KS 288. f. 32/1988/29. ó.e. Angola/1988/A 108–110.; Hegedűs Éva: i. m. 12–13.

A különböző társadalmi szervezetek közötti kapcsolatok

Már a függetlenség kikiáltása előtt megindult a különböző társadalmi szervezetek angolai kapcsolatépítése. A Hazafias Népfront Országos Tanácsa a Magyar Szolidaritási Bizottság közreműködésével az 1960-as évek második felétől a felszabadító háború sebesültjeinek gyógykezelését vállalta különböző rehabilitációs intézményekben. 1976. október 8–11. között a Béke Világtanács Elnöksége Budapesten Fejlődési Világkonferenciát rendezett, ahol az angolai népi állam megerősödésének fontosságát hangsúlyozták. 1981-ben húsz évre szóló Barátsági és Együttműködési Szerződést írt alá a két ország.⁷³

A Magyar Népköztársaság és az Angolai Népi Köztársaság belügyminisztériumai között 1978-ban került sor kapcsolatfelvételtre. Ugyanabban az évben az angolai rendőrfőparancsnok, André Petroff vezette delegáció érkezett hazánkba, 1979-ben pedig Ladvánszky Károly altábornagy vezetésével miniszterhelyettesi szintű küldöttség viszonzta a látogatást. 1981-ben Luanda kérte, hogy részt vehessen a szocialista országok XIII. Nemzetközi Kriminálisztikai Szimpóziumán, de végül a bizonytalan belpolitikai helyzetre hivatkozva lemondták a részvételt. Az angolai tűzoltóság küldöttsége 1983-ban részt vett a szocialista országok XV. Nemzetközi Tűzoltó Konferenciáján, ahol angolai kérésre Magyarország vállalta évi 10 fős belügyi csoport üdültetését, illetve betegek gyógykezelését. Ennek keretében 1985 júliusában üdülésre érkezett Moises Kali, a határőrség parancsnoka feleségével és két gyermekével. Az angolai Dinamo sportegyesület két vezetője 1983-ban tiszteletét tette a szocialista országok 28. Belügyi Sportszervezeti Konferenciáján. 1985 októberében az angolai állambiztonsági miniszter levélben kérte a belügyi labdarúgó klub három edzőjének fogadását egy hónapos szakmai továbbképzésre.⁷⁴

1982 novemberében a magyar szolidaritási küldöttség S. Hegedűs László, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának titkára vezetésével megbeszéléseket folytatott a Népek Közötti Barátsági és Szolidaritási Liga elnökével, Domingos Coelho da Cruzsal. A delegáció felkereste az angolai Szociális és Együttműködési Államtitkárságot, ahol fogadta őket José Domingós Tuta államtitkár, illetve Rodeth Gil, az MPLA–Munkapárt Központi Bizottságának tagja. A küldöttség tárgyalt a dél-afrikai ANC és a namíbiai SWAPO képviselőivel is, és részt vett az Angola függetlenségének 7. évfordulója alkalmából rendezett luandai ünnepe-

⁷³ Apáti Sándor: i. m. 222.; Hegedűs Éva: i. m. 7.

⁷⁴ MNL OL Tájékoztató a magyar–angolai belügyi kapcsolatokról (1985) MSZMP KB Külügyi Bizottság iratai M-KS 288. f. 32/1985/12. ő.e. 1985/A Angola 51–52.

gen.⁷⁵ 1984. május 2-án érkezett hazánkba a Népek Közötti Barátság és Szolidaritás Angolai Ligája (LAASP) elnöke a Magyar Szolidaritási Bizottság meghívására.⁷⁶ Pozsgay Imre, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának főtítkára, Sebestyén Nándorné, az Országos Béketanács elnöke, Rév Lajos, az OKISZ elnöke bemutatta szervezetüket, majd látogatást tettek dr. Medve László egészségügyi minisztériumi államtitkárnál.⁷⁷ 1988. október 10. és 15. között a magyar fél meghívására Domingos Coelho da Cruz vezetésével újabb küldöttség érkezett. Ekkor szóba kerültek az apartheidellenes küzdelmek és az Afrika déli részén zajló politikai események. A delegációt fogadta Huszár István, a Hazafias Népfront főtítkára, illetve Szórádi Sándor, a KISZ KB titkára. Ellátogattak Tolna megyébe, ahol a helyi politikai, társadalmi és gazdasági élet képviselői kalauzolták a vendégeket.⁷⁸

A Magyar Vöröskereszt a függetlenség kikiáltását követően gyógyszert, illetve gyermek- és felnőtttruházati cikkekből álló segélyszállítmányt küldött az Angolai Vöröskeresztnek. Emellett a humanitárius segítségnyújtásban is úttörő szerepet vállalt; segítségével a Külügyminisztérium támogatásokat folyósíthatott 1975 és 1985 között több mint 50 millió forint értékben. A Vöröskereszt Cunane tartomány kórházának felszerelést és berendezést is adományozott.⁷⁹ 1976-ban dr. Kovács Gergely János főorvos segítette az Angolai Vöröskereszt fejlesztési programjának kidolgozásában, illetve az országos vérellátó szolgálat megteremtésében. 1980-ban a szakember tanulmányt készített a luandai mentőszolgálat megszervezésének módjáról, és átadott két mentőautót. Emellett fogadta az Angolai Vöröskereszt véradásszervezőjét, aki a Liga dél-afrikai fejlesztési programjának támogatásával érkezett. Ez a program Angolát, Tanzániát, Mozambikot, Szváziföldet és Zambiát érintette.⁸⁰ Az Angolai Vöröskereszt 1978-ban indult elnöki dekrétummal, először ideiglenes központi vezetőség irányításával. Tevékenységi körébe a szociális gondozás, a véradás és a gyógyszerellátás tartozott. 1985-re már az ország tizenhét tartománya közül tizenháromban rendszeresen működött, több mint 40 ezer aktivistával.⁸¹

1980 augusztusában körutat tett hazánkban Eduardo Capela, az Angolai Vöröskereszt központi vezetőségének hivatalos véradásszervezője, aki tanulmányútja során Békéscsabára is ellátogatott. Itt Őz Ferenc

⁷⁵ S. Hegedűs László Angolában. *Magyar Nemzet*, 38. évf. 270. sz. 1982. november 17. 5.

⁷⁶ Magyar–angolai megbeszélések. *Délmagyarország*, 74. évf. 107. sz. 1984. május 9. 2.

⁷⁷ Az angolai szolidaritási bizottság elnökének látogatása. *Népszava*, 112. évf. 107. sz. 1984. május 9. 5.

⁷⁸ Angolai küldöttség látogatása. *Népszabadság*, 46. évf. 248. sz. 1988. október 17. 8.

⁷⁹ Hegedűs Éva: i. m. 14.

⁸⁰ Segít a Vöröskereszt. *Magyar Hírlap*, 13. évf. 296. sz. 1980. december 18. 13.

⁸¹ Angolai vöröskeresztesek látogatása. *Népszabadság*, 42. évf. 170. sz. 1984. július 21. 21.

megyei titkár tájékoztatta a megye egészségügyi szervezetéről, a Vörös-kereszt felépítéséről; majd ellátogattak a békéscsabai Május 1. Tsz-be, ahol Farkas Miklós elnök bemutatta a téesz dolgozóinak közös véradását. A vendég tanulmányozhatta a véradás folyamatának menetét, majd a megyei véradóállomáson a vér szakszerű feldolgozását.⁸² A Vörös-kereszt az 1980-as nemzetközi gyermekévhöz kapcsolódóan gyermekruhák-ból, tanszerekből, tápszerekből és gyógyszerekből álló adományt továbbított Afganisztánba, Angolába, Kongóba, Laoszba, Mozambikba és Nicaraguába. 1981-ben dr. Horváth Imre, a Pest megyei KÖJÁL osztályvezetője két elsősegélynyújtási tanfolyamot rendezett 15 angolai Vörös-kereszt-dolgozóknak, és részt vett az Angolai Vöröskereszt Oktatási Központjának megalapításában.⁸³

Rendszeresek voltak a ruhasegélyekre való felhívások. 1983. október 3. és 13. között a Magyar Vöröskereszt Békéscsabán, Gyulán és Orosházán a mozambiki és angolai nép megsegítésére gyűjtést szervezett; míg a Baranya megyei Vöröskereszt-alapszervezete Pécsen és Komlón várta október 10. és 13. között 7-től 18 óráig az adakozókat. Közölték, hogy elsősorban az afrikai éghajlatnak megfelelő könnyű, vékony öltönyökre, ingekre, pulóverekre, valamint női ruhákra, blúzokra és szoknyákra számítanak.⁸⁴ A lakosság adakozókészsége és a Vöröskereszt szervezőmunkája nyomán a vártnál nagyobb mennyiségű ruhanemű gyűlt össze, és 1983. október végén útnak indították az első, 20 tonnás szállítmányt.⁸⁵ 1984-ben a Magyar Vöröskereszt végrehajtó bizottságának meghívására látogatott Budapestre az Angolai Vöröskereszt háromtagú delegációja Domingos Alfonso Neto alelnök vezetésével.⁸⁶ A küldöttség vezetője lelkesen nyilatkozta a sajtónak, hogy nemcsak a szervezet munkáját tanulmányozták, hanem sok hasznos élménnyel is gazdagodtak Magyarország mindennapjairól.⁸⁷

A Munkásőrség Országos Parancsnoksága 1977-ben vendégül látta az Angolai Népi Védelmi Szövetség (ODB) küldöttségét, majd 1978-ban Luandában jelentős fegyverekből álló szállítmány átadására került sor.⁸⁸ 1978 márciusában újabb négynapos tapasztalatcserére fogadta Papp Árpád az ODP öttagú küldöttségét, Paiva Domingos da Silva vezetésével. Meglátogatták a Munkásőr Parancsnoki Iskolát, megtekintet-

⁸² Angolai vöröskeresztes vezető megyénkben. *Békés Megyei Népiújság*, 35. évf. 253. sz. 1980. október 28. 1.

⁸³ Segít a Vöröskereszt. *Magyar Hírlap*, 13. évf. 296. sz. 1980. december 18. 13.

⁸⁴ Ruhagyűjtési akció. *Népiújság*, 38. évf. 232. sz. 1983. október 1. 3.; Ruhagyűjtési akció. *Dunántúli Napló*, 40. évf. 268. sz. 1983. szeptember 28. 5.

⁸⁵ Befejeződött a Magyar Vöröskereszt országos ruhagyűjtési akciója. *Népiújság*, (38.) 253. sz. 1983. október 26. 2.

⁸⁶ Angolai vöröskeresztesek látogatása. *Népszabadság*, 42. évf. 170. sz. 1984. július 21. 21.

⁸⁷ Apróságok a konzervgyárból. *Élelmezési dolgozó*, 77. évf. 9. sz. 1984. szeptember 1. 3.

⁸⁸ Apáti Sándor: i. m. 224.

ték az előadótermeket, majd óralátogatáson is részt vettek. Veszprém megyében Sári Sándor megyei parancsnok ismertette a kiképzés részleteit, Tóth László egységparancsnok pedig tájékoztatta a delegációt a budapesti munkásörök tevékenységéről. Ezután a vendégek megtekintették az elhelyezési körletet és a Szerszámgépgyár üzemét. Az angolai vendégeket fogadta dr. Berecz János, az MSZMP KB Külügyi Osztályának vezetője, a Ferihegyi repülőtéren pedig az országos parancsnok helyettese búcsúztatta az ODP delegációját.⁸⁹

1981-ben ötnapos baráti látogatást tett az Angolai Népi Védelmi Szervezet nyolctagú küldöttsége, akik a Munkásörök fővárosi helyzetét tanulmányozták, majd megtekintették az egyik egység kiképzését.⁹⁰ A piliscsabai lőtéren tapasztalatokat szereztek a munkásörök fegyverkezési jártasságáról, majd üzemlátogatásokon vettek részt a Budapesti Rádiótechnikai Gyárban, a Mezőhegyesi Mezőgazdasági Kombinátban és a Békéscsabai Kötöttárugyárban. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében tájékoztatást kaptak a megye munkásöreinek tevékenységéről, majd meglátogattak egy almaültetvényt és egy modern sertéstelepet.⁹¹

Az MSZMP meghívására érkezett hazánkba 1985-ben Antonio dos Santos Neto, az MPLA–Munkapárt Központi Bizottsága osztályvezetőjének delegációja. Borbély Sándor, a Munkásörök országos parancsnoka a szervezet működéséről és szerepéről tájékoztatta a vendégeket, majd a Munkásöröket bemutató propagandafilmeket vetítettek.⁹²

1982. október 8-án a Magyar Írók Szövetsége és az Angolai Írószövetség között együttműködési megállapodást írt alá Jovánovics Miklós és Antonio Cardoso. Ekkor intenzívvé vált az angolai írókkal való kapcsolat; Agostinho Neto költeményei is megjelentek magyar fordításban.⁹³ Gulyás András nagykövet a vele készített interjúban elmesélte, hogy a rendkívüli állapotok miatt a luandai magyar nagykövetség úszómedencéjének vizét vérszartaléknak tekintették vízkimaradások esetére. A Petőfi-évforduló kapcsán az Angolai Írószövetségben 1985-ben magyar irodalmi estet szerveztek „A néppel tűzön-vízen át” címmel. Ezen a Rózsa Zoltán professzor által kezdeményezett irodalmi antológia portugál nyelvű versfordításait szerették volna bemutatni. Az Írószövetség elnöke kétségbeesve telefonált, hogy nincs villany a székházban, így le kell mondani a rendezvényt. Ekkor jött a mentő ötlet: a nagykövetségről odaszál-

⁸⁹ A Munkásörök vendége volt az Angolai Népi Védelmi Szervezet küldöttsége. *Munkásör*, 34. évf. 77. sz. 1978. április 1. 3.

⁹⁰ *Esti Hírlap*, 26. évf. 87. sz. 1981. április 14. 10.

⁹¹ Angolai vendégeink. *Munkásör*, 24. évf. 6. sz. 1981. május 1. 19.

⁹² Angolai pártdelegáció. *Munkásör*, 28. évf. 11. sz. 1985. november 1. 2.

⁹³ Napi Krónika. *Magyar Nemzet*, 38. évf. 237. sz. 1982. október 9. 6.

lítottak egy hordozható generátort, így megoldódott az áramhiány, és sikeresen megtartották az irodalmi programot.⁹⁴

1980-ban az Angolai Nőszövetség küldöttsége érkezett a Magyar Nők Országos Tanácsa meghívására Angela Lupuka vezetésével. A néhány napos tartózkodás alatt megtekintettek több üzemegységet, és a Háziipari Szövetkezetek tevékenységét is érdeklődve tanulmányozták. Velük egy időben tartózkodott Budapesten a Pán-Ciprusi Nőszövetség küldöttsége, Evenula Kacuridu vezetésével, akik ipari üzemekbe, valamint mezőgazdasági termelőszövetkezetekbe is ellátogattak.⁹⁵ Maria Mambó Café vezetésével 1981-ben az Angolai Nők Szervezete országos bizottsága tagjának vezetésével kéttagú delegáció érkezett Budapestre,⁹⁶ akik eszmecsere-t folytattak a Magyar Nők Országos Tanácsának vezetőivel, és tanulmányozták az üzemekben a dolgozó nők munkakörülményeit.⁹⁷ 1983. március 2–8. között Németi Irén, a Nők Lapja főszerkesztője, és a Magyar Nők Országos Tanácsa elnökségének tagjai vettek részt az Angolai Nőszervezet első kongresszusán Luandában.⁹⁸

1975 májusában az MPLA ifjúsági szervezete, a JMPLA delegációja először látogatott Magyarországra a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség meghívására, és kétoldalú tárgyalásokat folytattak a KISZ-szel. 1981-ben Manuel Gonçalves Muandumba első titkár vezetésével a 6–14 év közötti gyermekek számára létrehozott Agostinho Neto Úttörőcsapat delegációja töltött el néhány napot Magyarországon.⁹⁹ 1986 májusában a JMPLA KB küldöttsége érkezett Angela Bragança másodtitkár vezetésével egy nukleáris szolidaritási akció keretében. 1987 áprilisában pedig a KISZ KB egyik tagja vezette delegáció vett részt az JMPLA II. kongresszusán.¹⁰⁰ 1988. augusztus 21. és 25. között a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség meghívására hazánkban tartózkodott az MPLA–Munkapárt Ifjúsági Szervezetének delegációja Francisco Bartolomeu első titkár vezetésével. Őket Györke József, az MSZMP KB külügyi osztályának helyettes vezetője, Jakab Sándor, a Magyar Szolidaritási Bizottság elnöke és Barabás Miklós, az Országos Béketanács főtítkára fogadta.¹⁰¹ A Szakszervezetek Országos Tanácsa (SZOT) vendégeként 1981. február 26. és március 4. között járt Budapesten az Angolai Dolgozók Országos Szövetsége (UNTA) küldöttsége, hogy információt gyűjtsön a

⁹⁴ Interjú Gulyás András nagykövettel, 2024. április 15.

⁹⁵ *Magyar Nemzet*, 36. évf. 124. sz. 1980. május 29. 8.

⁹⁶ Közélet. *Népszava*, 109. évf. 93. sz. 1981. április 22. 5.

⁹⁷ Napi krónika: Angolai nőküldöttség. *Magyar Nemzet*, 36. évf. 93. sz. 1981. április 22. 6.

⁹⁸ Közélet. *Népszava*, 111. évf. 50. sz. 1983. március 1. 5.

⁹⁹ Angolai úttörők Magyarországon. *Magyar Ifjúság*, 25. évf. 17. sz. 1981. április 24. 5.

¹⁰⁰ MNL OL Kulturális együttműködés (1988) MSZMP KB Külügyi Bizottság iratai M-KS 288. f. 32/1988/29. ö.e. Angola/1988/A 59.

¹⁰¹ Angolai ifjúsági küldöttség hazánkban. *Népszabadság*, 46. évf. 204. sz. 1988. augusztus 26. 5.

SZOT és egyes szakszervezetek tevékenységéről.¹⁰² 1985. február 26. és március 4. között újabb delegáció érkezett, amely a magyar szakszervezetek termelést segítő tevékenységét tanulmányozta.¹⁰³

Katonai együttműködés

A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Néphadsereg intenzív kapcsolatokat ápolt az angolai védelmi tárccával, ennek részét képezte delegációk küldése és fogadása. 1979 márciusában Oláh István honvédelmi miniszterhelyettes, vezérkari főnök megbeszélést folytatott a FAPLA vezetőivel, ahol a két hadsereg közötti együttműködés aláírására is sor került. Az év augusztusában N'dozi honvédelmi miniszterhelyettes vizsgozta a látogatást.¹⁰⁴ 1981 áprilisában Paiva Domingos da Silva, angolai honvédelmi miniszterhelyettes Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe látogatott, és a környék élelmiszeriparával ismerkedett.¹⁰⁵ Czinege Lajos honvédelmi miniszter katonai delegáció élén 1982. október 19. és november 2. között baráti látogatást tett Angolában, Bissau-Guineában és Líbiában a Magyar Néphadsereg tábornokai kíséretében. Tárgyalásokat folytatott Pedro Maria Tonha (Pedalé) ezredessel, honvédelmi miniszterrel az együttműködés lehetőségeiről. A megbeszéléseken az angolai vezérkar tisztjei, illetve magyar részről Kolesza Sándor nagykövet is jelen voltak. Megkoszorúzták Agostinho Neto szarkofágját, ellátogattak a Népi Haditengerészet Parancsnokságára, ahol Antonio Orlog parancsnok fogadta a küldöttséget. A bázison megtekintették a híradó-, a navigációs és a politikai kabinetet. A Luandához közeli Központi Híradó Iskolában Avelino Luis de Costa iskolaparancsnok a tanintézet életéről adott elő a résztvevőknek. A látogatás végén Czinege Lajos szép csapatzászlót ajándékozott az iskolának, majd a delegációt elutazása előtt fogadta José Eduardo dos Santos, az Angolai Népi Köztársaság és az MPLA–Munkapárt elnöke, aki mint a fegyveres erők főparancsnoka volt jelen.¹⁰⁶ 1982 októberében Luandában Magyarország és Angola honvédelmi miniszterei okmányban rögzítették a Magyar Néphadsereg és az Angolai Népi Felszabadító Fegyveres Erők (FAPLA) közötti kapcsolatokat szabályozó alapidokumentumot.¹⁰⁷ Magyarország számos esetben nyújtott kato-

¹⁰² Angolai szakszervezeti küldöttség látogatása. *Magyar Hírlap*, 14. évf. 54. sz. 1981. március 5. 4.

¹⁰³ Angolai szakszervezeti delegáció Magyarországon. *Népszava*, 113. évf. 53. sz. 1985. március 5. 5.

¹⁰⁴ Apáti Sándor i. m. 223.

¹⁰⁵ Magyar–angolai baráti találkozó. *Népszava*, 109. évf. 90. sz. 1981. április 17. 5.

¹⁰⁶ Az együttműködés és a barátság erősítéséért. *Néphadsereg*, 35. évf. 28. sz. 1982. július 10. 5.

¹⁰⁷ MNL OL Tájékoztató a magyar–angolai belügyi kapcsolatokról (1985) MSZMP KB Külügyi Bizottság iratai M-KS 288. f. 32/1985/12. ő.e. 1985/A Angola 60.

nai segílyt. Az 1983. évi 210 millió forint segíly például olyan kritikus katonai helyzetben érkezett, hogy a belőle vásárolt haditechnikai eszközöket azonnal a frontra küldték, ezzel jelentősen befolyásolva a harcok kimenetelét. 1983-tól kezdve több angolai katonatisztet fogadott Magyarország gyógykezelésre. Kölcsönös csereüldötetési egyezményre azonban nem kerülhetett sor, mivel az angolai fél ekkor még nem volt felkészülve a fogadásra.¹⁰⁸

Fél évvel később, 1983. április 25-én baráti látogatásra érkezett hazánkba Pedro Maria Tonha (Pedalé) honvédelmi miniszter, akit a Ferihegyi repülőtéren Czinege Lajos honvédelmi miniszter és Oláh István vezérkari főnök fogadott. A delegáció megérkezését követően a Hősök terén megkoszorúzta a Magyar Hősök Emlékművét, majd a gellérthegyi Felszabadulási Emlékműnél is tiszteletét tette. Este a Magyar Néphadsereg Művelődési Házában Czinege Lajos honvédelmi miniszter vacsorát adott a delegáció tiszteletére. A tárgyalások során elsősorban a közös ellenség elleni harcon, illetve a két ország közötti katonai együttműködés fejlesztésén volt a hangsúly.¹⁰⁹ 1984-ben a Magyar Néphadsereg futballválogatottja vendégszerepelt Angolában. A csapat gerincét a miskolci Honvéd SE adta, Orosz István edző irányításával. Az edző elmondta, hogy Angolában mindössze két külföldi edző dolgozik: egy argentin és egy jugoszláv. A helyi bajnokság márciustól októberig tart, mivel a téli időszakban nem lehet meccset játszani a nagy hőség és a magas páratartalom miatt. Luandában csak egyetlen nagyobb stadion található, ezért az összes fontosabb meccset ott kénytelenek játszani; pénteken, szombaton és vasárnap is rendeznek találkozót. Az angolai játékosok szerinte jó felépítésűek, gyorsak, ügyesek, kiválóan kezelik a labdát, csak a csapatjátékukat kellene fejleszteni. Egyéb népszerű sportágak Angolában az atlétika, a kosárlabda és az „elit” által művelt tenisz voltak.¹¹⁰ 1988-ban katonai újságírókat fogadott tapasztalatcsere céljából a *Néphadsereg* című lap szerkesztősége. A delegáció tagjai voltak Adriano João Sebastião százados, a sajtóosztály vezetője és Silvestre Gustavo százados, a hadsereg lapja, a *Reunião Dos Combatentes* szerkesztője. Hatnapos tartózkodásuk alatt felkerestek több alakulatot, és értékes tapasztalatokkal tértek haza.

¹⁰⁸ Uo. 60–61.

¹⁰⁹ Angolai katonai küldöttség hazánkban. *Néphadsereg*, 41. évf. 101. sz. 1983. április 30. 2

¹¹⁰ „Gyorsak, ügyesek, kitűnően kezelik a labdát.” *Észak-Magyarország*, 40. évf. 212. sz. 1984. szeptember 9. 7.

Összegzés

Az egykori gyarmatokkal való kapcsolatépítés létérdeke volt a szocialista blokk összes országának, köztük hazánknak is, ideológiai okokból (marxizmus–leninizmus) és a devizabevételekhez való hozzáférés miatt. Magyarországnak új piacokra és nyersanyagokra, Angolának pedig szakértői segítségre és infrastruktúra kiépítésére volt szüksége. Kutatásaim során a hidegháború alatti globális történelem kontextusába ágyazva, a hiányzó primer források feltárásával és egykori szakértőkkel készített interjúkon keresztül próbáltam életszerűvé tenni a kapcsolatok történetét. A jövőben az Angolai Külügyminisztérium levéltári iratanyagának elemzését is szeretném elvégezni, és fontosnak tartom szakértőkkel további oral history interjúk készítését. Köszönettel tartozom Gulyás András egykori angolai nagykövetnek és Tóth Géza nyugdíjas mérnöknek kutatásaimhoz nyújtott tanácsaikért, illetve korabeli fényképanyagaikért. További interjúalanyok felkutatása, hiánypótló emlékeik rögzítése, régi dokumentumaik, fényképeik, esetleg filmfelvételeik digitalizálása nagyon lényeges, hiszen elsősorban így bővíthető a megkezdett kutatás.